

LUND UNIVERSITY

Sveriges kyrkor och Hallands sockenkyrkor

Wienberg, Jes

Published in:
META: Medeltidsarkeologisk tidskrift

2003

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Wienberg, J. (2003). Sveriges kyrkor och Hallands sockenkyrkor. *META: Medeltidsarkeologisk tidskrift*, (1), 57-60.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Sveriges kyrkor och Hallands sockenkyrkor

Jes Wienberg

Abstract

Churches of Sweden and the Parish Churches of Halland

Comments on the "Churches of Sweden", the Parish Church Project and the first report from the project, which presents the parish churches of Halland.

Vi känner alla till de stora forskningsprojekten, som år efter år seglar mot ett fjärran mål: "Svenskt Diplomatarium" (1829ff), "Ordbok över svenska språket" (1898ff), "Sveriges runinskrifter" (1900ff) och "Det medeltida Sverige" (1972ff). Exempler är svenska, men de kunde även vara hämtade från Danmark, Norge eller något annat land. Etnologen Orvar Löfgren har kallat Det Stora Vetenskapliga Projektet för en "Atlantångare". Färdens utstakade mål ger fokus, stabilitet och trygghet. Men när rutinen infinner sig, och ångan slocknar, fortsätter skeppet sin kurs. Och ute på öppet hav hotar haveri (Löfgren 1995).

Metaforen syftade ursprungligen till etnologernas kartering av Sveriges kulturgränser och kulturområden. Men de nordiska kyrkoinventering-

arna tillhör också atlantångarnas flotta. Inspirerat av serien "Bau- und Kunstdenkmäler", som hade utkommit i de tyska länderna sedan 1800-talet, började utgivningen av "Sveriges Kyrkor" (1912ff). Sedan tillkom "Danmarks Kirker" (1933ff), "Norges Kirker" (1959ff) och "Suomen kirkot - Finlands kyrkor" (1959ff) (Projektet beskrivs i Unnerbäck 1992; Johannsen 1992; Gardberg 1992; Lidén 1992). Några årtionden senare kan man konstatera, att mycket återstår att publicera.

Relativt sett längst har kanske "Danmarks Kirker" kommit med sina ca. 2,4 hyllmeter böcker, där mer än hälften av landets kyrkor har beskrivits. Vid Nationalmuseet i Köpenhamn finns en redaktion med åtskilliga anställda, som systematiskt betar av lan-

detamtförant (www.danmarkskirker.dk). Här finns med andra ord en realistisk plan och finansiering för att nå målet, dvs. en beskrivning av alla landets kyrkor inom överskådlig tid. Och förhoppningsvis ändras inte situationen av de aktuella besparingarna på Nationalmuseet.

Värre ser det ut för "Sveriges Kyrkor". Här har man presterat ca. 2,9 hyllmeter, men alltför mycket återstår. I en intervju bedömde den dåvarande chefen Erland Lagerlöf situationen så, att "Sveriges Kyrkor" behövde ytterligare 200 år för att bli komplett. Vid den tidpunkten hade ca. 700 kyrkor beskrivits, medan ca. 2300 kyrkor återstod (Unge 1986). Kring 1990 ändrades strategin. Man gav upp planen med systematiska landskapsvisa beskrivningar (bortsett från Gotland). Istället satsade man på tematiska översikter över hotade grupper av kyrkor, dvs. träkyrkor (vol. 192, 199) och de ca. 600 nyklassicistiska kyrkorna från perioden 1760-1860 (vol. 210, 216, 217 och 221), de så kallade "Tegnerladorna". Att hoten är reella framgår av (mord)bränder - senast vid Bäckaby i Jönköping och Södra Råda i Värmland - samt av den aktuella diskussionen om "övertaliga" kyrkor, t. ex. Maglarps nya i Skåne. I princip gav man upp den ursprungliga planen att beskriva alla landets kyrkor.

Problemet för de stora projekten är naturligtvis den långsiktiga finansieringen. Kyrkoprojektens ekonomi har tidvis varit vacklande, och organisationen har ändrats vid flera tillfällen.

Gradvis har ambitionen höjts, som framgår av antalet sidor och bilder. Vid en jämförelse av de allra första beskrivningarna med de allra senaste i respektive "Sveriges kyrkor" och "Danmarks Kirker", kan man konstatera, att texternas omfång och bildernas antal ungefär har fördubblats från då till nu. Särskilt de stora stadskyrkorna tycks ha bidragit till att spränga de ursprungliga ramarna. Och gradvis har även nyare tiders kyrkor fått större uppmärksamhet (jfr. Unnerbäck 1992, s 197f och Johannsen 1992, s 207 med noter). Den tydliga tendensen vittnar om ökande kompetens och vetenskapliga ambitioner. Det är inget överraskande eller fel i sig, tvärtom, men för ett stort och långvarigt forskningsprojekt kan det innebära problem. Ambitionerna kan förhindra, att sluthamnen någonsin nås.

När den totala översikten försvann in i dimman, initierade Riksantikvarieämbetet tillsammans med universitetet i Stockholm, Umeå och Uppsala istället ett stort tvärvetenskapligt forskningsprojekt, som skulle skapa den eftertraktade och nödvändiga samlade översikten. Projektet "Sockenkyrkorna - kulturarv och bebyggelsehistoria", finansierat av Riksbankens Jubileumsfond under åren 1996-2001, skulle dels översiktligt presentera alla Sveriges sockenkyrkor byggda före 1950, dels forska kring utvalda teman: etablering och kronologi, kyrkomiljöernas framväxt och förändring samt kyrkan som social och sakral arena (www.raa.se/sockenkyrkor). Ett inledande möte hölls 1994 (Kempff

1995), och en preliminär rapport för Närke presenterades på ett symposium 1997 (Lindblad & Dahlberg 1997).

Skulle sockenkyrkoprojektet bli ännu en atlantångare? Tecken har funnits, för det är ovanligt och vågat, när ett så stort projekt väljer att lägga den huvudsakliga publiceringen efter den finansierade projektperioden. Men nu har så den första rapporten kommit. Rapporten behandlar Halland, som är ett försummat forskningsfält i många avseenden.

Merparten av Hallands kyrkor uppfördes under medeltiden, men många har byggts om senare, så det kan vara svårt att bedöma olika byggnadsdelars karaktär. Litteraturen om landskapets 91 sockenkyrkor har hittills varit spridd, ojämn och otillfredsställande. Vid min egen inventering av kyrkorna i det medeltida Danmark var just Halland det mest problematiska landskapet att belysa (jfr. Wienberg 1993, s 26ff). Det är därför med förväntan och glädje jag nu har öppnat och sträckläst sockenkyrkoprojektets första landskapsrapport. Jag ser nu fram emot att fylla hyllan med rapporter med jämförbara översikter och analyser för alla de svenska landskapen. Och jag ser fram emot den avslutande riktäckande översikten och syntesen, som har utlovats.

”Halland. Landskapets Kyrkor” har redigerats av konstvetaren Markus Dahlberg. Rapporten i A4-format omfattar 73 sidor med 44 figurer samt 3 färgkartor på omslaget. Här finns 7

huvudkapitel: en inledning om projektet (skriven av Ingrid Sjöström och Markus Dahlberg), kyrkan i landskapet (Gunnar Risberg och Kristina Franzén), medeltidens kyrkor (Ing-Marie Nilsson), kyrkorna 1550-1760 och 1760-1860 (Eva Vikström), 1860-1950 med senare restaureringar (Jakob Lindblad) och en sammanfattning (Markus Dahlberg och Eva Vikström). Vidare finns en kommenterad litteraturlista (sammanställd av Ing-Marie Nilsson och Markus Dahlberg) och ett register.

Rapportens text är exakt och saklig. Några direkta fel eller icke trovärdiga tolkningar förmår jag inte påvisa. Här finns kanske inga nya perspektiv, djärva hypoteser eller överraskande resultat, men mycket kunskap om landskapet och dess kyrkor. Det nya och oväntade kan förhoppningsvis komma i andra sammanhang som spin-off-effekter från projektet.

Lite smolk i bägaren finns dock. Det är sorgligt, att projektet med sina relativt många miljoner och medarbetare har valt att enbart presentera analyser, prickkartor, tabeller, diagram och ett urval planritningar, alltså inte presentera alla kyrkor i en kortfattad katalog. Om inte katalogen kommer nu, så kommer den nog aldrig, i varje fall inte i tryck. Det fanns en katalog i testrapporten för Närke. Den var på 1-2 sidor per kyrka, inklusive en skrafferad plan i skala 1:500. Några fann beskrivningarna för enkla, men de var dock bättre än inget alls. Och så är prickkartorna för små (jag borde väl veta...)! Nå, jag ser fram emot de

kommande rapporterna. Och eftersom jämförbarheten är viktig, bör man strängt taget ignorera mina invändningar. Det är redan för sent. Men sorgligt är det likväl med katalogen...

Kvar blir frågan, som har ställts tidigare på de nordiska kyrkoarkeologiska symposierna, nämligen om sockenkyrkoprojektet kommer att betyda en nytändning för "Sveriges

Kyrkor" eller om det de facto blir dess undergång. Tiden kommer att visa, om atlantångaren kommer i hamn.

Jes Wienberg är professor i medeltidsarkeologi vid Institutionen för Arkeologi och Antikens Historia i Lund.

Tack till Bodil Petersson (Lund) för språkgranskning.

Litteratur

- Dahlberg, M. (red) 2002. *Halland. Landskapets kyrkor*. Forskningsprojektet Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- *Danmarks Kirker* Iff. 1933ff.
- Gardberg, C. J. 1992. Suomen kirkot - Finlands kyrkor. *Från romanik till nygotik. Studier i kyrklig konst och arkitektur tillägnade Evald Gustafsson*. (Red.) M. Ullén. Stockholm. S. 216-220.
- Johannsen, H. 1992. Danmarks Kirker. Baggrund og historie. *Från romanik till nygotik. Studier i kyrklig konst och arkitektur tillägnade Evald Gustafsson*. (Red.) M. Ullén. Stockholm. S. 205-215.
- Kempff, M. (red.) 1995. *Sockenkyrkan i landskapet och sockenkyrkan som källmaterial*.
- Lidén, H.-E. 1992. Arbeidet med "Norges kirker" i fortid og fremtid. *Från romanik till nygotik. Studier i kyrklig konst och arkitektur tillägnade Evald Gustafsson*. (Red.) M. Ullén. Stockholm. S. 221-226.
- Lindblad, J. & Dahlberg, M. (red) 1997. *Närke. Landskapsrapport*. Forskningsprojektet Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria. (Preliminär utgåva.)
- Löfgren, O. 1995. Sakletarna. Om det materiellas betydelse i etnologin. *Ting, kultur och mening*. (Red.) Å. Daun. Stockholm. S. 137-160.
- *Norges Kirker*. Norges Minnesmerker. 1959ff.
- *Suomen Kirkot - Finlands kyrkor*. 1959ff.
- *Sveriges Kyrkor. Konsthistoriskt inventarium* Iff. 1912ff.
- Unge, I. 1986. 'Ack om man ändå hade två liv'. *Dagens Nyheter* 19 januari 1986. S. 35.
- Unnerbäck, A. 1992. Sveriges Kyrkor - konsthistoriskt inventarium. *Från romanik till nygotik. Studier i kyrklig konst och arkitektur tillägnade Evald Gustafsson*. (Red.) M. Ullén. Stockholm. S. 194-204.
- Wienberg, J. 1993. *Den gotiske labyrint. Middelalderen og kirkerne i Danmark*. Lund Studies in Medieval Archaeology 11.

Internet-adress

www.danmarkskirker.dk (Danmarks kirker)

www.raa.se/sockenkyrkor (Sockenkyrkoprojektet)